

Nüfus Yaşlanmasının İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri

Geliş Tarihi (Received): 14.05.2017 – Kabul Tarihi (Accepted): 23.05.2017

Yücel UYANIK*

Öz

Dünya nüfusu, özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere giderek yaşlanmaktadır. Yapılan projeksiyonlara göre; yaşlanmanın işgücü piyasasını da etkileyen bir takım sosyo-ekonomik sonuçları bulunmaktadır. Yaşlı nüfus oranının artışı ile başta sosyal politika tedbirleri olmak üzere, yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, dünyadaki yaşlanma projeksiyonları çerçevesinde yaşlanma ve işgücü piyasası arasındaki muhtemel etkileri makro boyutta ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada, yaşlanmanın üretken piyasadaki dönüştürme etkisi bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilerek, ilgili literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, İşgücü Piyasaları, İşgücü, Demografi, Nüfus

* Doç., Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yuyanik@gazi.edu.tr

The Effects Of Population Ageing On Labor Markets

Abstract

World population is getting older, particularly in developed countries. According to the projections; Aging has a number of socio-economic consequences that also affect the labor market. The increase in the proportion of elderly population necessitates the implementation of structural regulations, especially social policy measures. This study aims to reveal the possible impacts of aging and the labor market on the macro scale in the context of the world's aging projections. In the study, the transformation effect of aging on the productive market was evaluated from a holistic point of view and it was aimed to contribute to the related literature.

Key Words: Ageing, Labor Markets, Labor Force, Demography, Population

Giriş

21. yüzyılda ön plana çıkan en önemli demografik olgulardan biri nüfusun yaşlanmasıdır. Dünya genelinde insanlar daha uzun yaşamakta, doğum oranları azalmakta ve dolayısıyla yaşlı nüfus sayısal ve oransal olarak artmaktadır. Nüfus yaşlanması, sağlıktan sosyal güvenliğe, çevresel konulardan eğitim ve istihdama, sosyo-kültürel faaliyetlerden, aile hayatına kadar toplumsal alanda etkili olmaktadır.

İlk planda gelişmiş ülkelerde daha görülür olan yaşlanma olgusu, bu ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkeler açısından da önemle değerlendirilmesi gereken bir konudur. Yapılan araştırmalar ülkemizin de yeni bir demografik yapıya geçmekte olduğunu göstermektedir. Yakın bir gelecekte yaklaşık 2,2 olan toplam doğurganlık hızının yenilenme düzeyine inmesi ve bunun bir

sonucu olarak da; çocuk ve genç nüfusun zaman içerisinde azalarak, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının artması öngörülmektedir.

Gelişmiş ülkelerde nüfus yaşlanmasının sosyo-ekonomik yapıya olan etkileri üzerine birçok değerlendirme ve çalışma yapılmakta; yaşlı nüfusun sosyal yaşamdan koparılmadan, hayatlarını devam ettirmelerine yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır (Vanderberghe, Waltenberg, 2010; Walker, 1997; Columas, 2007). Türkiye'nin, nüfusundaki değişimleri ve bu değişimlerin yansımalarının iyi değerlendirilmesi, yaşlanma olgusunun etkilerinin ülke için sorun haline gelmeden çözülmesini sağlayacaktır. Türkiye'de 2007'de %7,1 olan 65 yaş ve üzeri nüfus oranının 2075'te %27,7'ye ulaşacağı düşünüldüğünde; yaşlanma ile ilgili politikaların tüm toplumsal yapıyı içerecek biçimde şekillendirilmesi zorunluluğu daha net anlaşılacaktır (TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027, Erişim Tarihi: 22.02.2017) .

Temel olarak iki bölümde yapılandırılan bu çalışmanın birinci bölümü kavramsal olarak yaşlanma ve yaşlılık özelliklerini ortaya koyarak, dünyada demografik değişim ile yaşlanma sürecine doğru yol alan nüfus yapılarını, projeksiyonel çalışmalarda ortaya çıkan verilerle birlikte değerlendirmektedir.

Bir ülkenin demografisi ve nüfus yapısı sosyal, ekonomik, kültürel yapılarını etkileyen ve şekillendiren en önemli yapı taşıdır. Toplumların güncel ve geleceğe yönelik planlamalarını doğrudan etkilediği gibi politik, kurumsal tüm sürecin işleyişinde de rol oynamaktadır. Dolayısıyla nüfusun yaşlanması, mevcut ekonomik ve sosyal sistemi derinden etkilemekte, tartışmalara ve çözüm arayışlarına neden olmaktadır. Yaşlı nüfusun giderek arttığı ülkelerde, akademik ve politik tartışmalara da atıfta bulunarak yaşlı nüfus yapısının şekillenmekte olduğu ülke örnekleri ile ekonomik, sosyal süreçlerdeki mevcut/muhtemel etkiler de çalışmada yer almaktadır.

İkinci bölümde ise nüfusun yaşlanmasının doğrudan etkilediği en önemli alanların başında gelen işgücü piyasaları incelenecektir. Bu bölümde belirli bir yaşa ulaşmaları nedeniyle ekonomik faaliyetlerin dışında kalan veya işgücüne katılmaları sınırlı olan yaşlıların yeniden işgücü piyasası ile ilişkilendirilmesi ve bu değişimin işgücü piyasaları üzerinde yarattığı etki, piyasanın temel davranış biçimleri olan arz ve talep dengesi ele alınarak değerlendirilecektir.

Bu çalışma ile özellikle Batı'da yıllardır çalışmalara konu olan yaşlı nüfus ve etkileri yakın dönemde demografik değişimin üçüncü aşamasına geçmesi beklenen Türkiye açısından da öneminin vurgulanması, bunun yanında; her ne kadar yaşlının geleneksel olarak saygı duyulduğu bir kültürün egemen olduğu toplumsal özelliğe sahip olursa da, günün değişen şartlarında, giderek durumu zorlaşan ve dışlanan yaşlıların hatırlatılması temel amaçtır. Gerçek anlamda yıllardır kronikleşen sorunlarla yaşamakta olan ülkemizin bu süreci planlaması ve buna uygun yaklaşımları oluşturması büyük önem taşımaktadır.

1. Yaşlılık

Kültürel yaşanmışlıklar ve değişken toplumsal yapıların farklılıkları nedeniyle; çok farklı yaşlılık tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Bazı toplumlarda yaşlılık, olağan bir süreç olarak değerlendirilmekte iken, bazılarında ise sorun olarak görülmüştür (İçli, 2004: s. 5).

Tarihsel gelişim süreci içerisinde, kültürel ve coğrafi anlamda farklılaşmakla birlikte, özellikle batı toplumlarında, toplumun diğer fertleri ile aynı haklara sahip görülmeyen yaşlıların, 16. ve 17. yüzyıllarda sakatlarla aynı anlamda değerlendirildikleri, 20. Yüzyıla kadar toplumsal yapının dışında bırakıldıkları görülmektedir. Saygı duyulmayan, herhangi bir değer atfedilmeden, görmezden gelinen yaşlılığın, sosyal içerikli bir fenomen olduğu düşüncesi, daha sonra benimsenmeye başlanmış ve emeklilik sigortalarının başlamasıyla beraber; takvimsel olarak belirlenen, yaşa bağlı bir dönem olarak görülmeye başlanmıştır (Tufan, 2002: s. 20). Bu anlamda yaşlıların gündelik yaşamda görmüş oldukları itibar, her dönemde mensup oldukları sınıf, cinsiyet ve mal varlıklarına göre değişim göstermiştir.

Bu noktada yaşlılık ile yaşlanma kavramları arasındaki anlam farkını ortaya koyarsak; yaşlılık, daha çok bir durumu, bir olguyu ve toplumda belli bir yaşın üzerinde olanları ifade eder. Yaşlanma ise, sadece biyolojik bir durum değil aynı zamanda toplumsal boyutları olan bir durum ve süreci de ifade etmektedir (Tufan, 2002). Yaşlanma, yaş alma anlamıyla, doğuştan itibaren başlayan bir süreci ifade etmektedir. Yaşlanma, doğumdan ölüme kadar olan insan ömründe, ölümden önceki dönemi tanımlamak için kullanılırken, yaşlılık, bedenin performansının, canlılığının sona ereceği en yakın dönemi ifade eder.

Önüne geçilmesi mümkün olmayan biyolojik, kronolojik, sosyal yönleri ile sorunları olan bir süreci tanımlayan yaşlılık, fizyolojik bir olay olarak ele alınıp, fiziksel ve ruhsal güçlerin, bir daha yerine gelmeyecek şekilde kaybedilmesi, organizmanın, iç ve dış etmenler arasında denge kurma potansiyelinin azalması, kişinin fiziksel ve ruhsal yönden gerilemesi olarak tanımlanabilir (Bilginer, Apani, Tuncer, 1996: ss. 169-170).

Sosyal bir risk olma yönüyle, yaşlanma ve yaşlılık, fizyolojik bir olgu olup, başlangıçtaki fiziki yetersizlikler, zaman içinde psikolojik alandaki gerilemelerle birlikte sosyal ve ekonomik yaşantıda olumsuzluklara sebep olmaktadır. Böylece yaşlılık, hayatın her alanında yaygın bir kayıp duygusunun yaşandığı, fertlerin; bedeni, psikolojik ve sosyal yönden özerkliklerini yitirip, yeniden bağımlı duruma geçtikleri bir dönem olarak da tanımlanabilmektedir (Seyyar, 2002: s. 672). Bağımlı konuma geçen yaşlının çalışma hayatı bakımından karşılaşacağı durum ise; verimliliğinin azalması ve emekli konumuna geçmesidir (Konak, Çiğdem, 2005: s. 26).

Genel olarak yaşlılık tanımı yapılırken belli bir yaş, ölçüt olarak alınmaktadır. Başlangıcı 60-65 yaş olarak kabul edilen, biyolojik ve duygusal olarak değişmelerin meydana geldiği dönem; yaşlılık olarak adlandırılmaktadır. Yaşlanmayla birlikte; insan vücudunda yapısal ve fonksiyonel anlamda meydana gelen değişmelere biyolojik yaşlılık, kişinin kendini yaşlı hissetmesiyle, yaşam görüşünün şeklini değiştirmesine de duygusal yaşlılık denilmektedir. Aynı yaşta olan bireylerle karşılaştırıldığında; toplum içerisinde fonksiyonların devam ettirilememesi ise, fonksiyonel yaşlılık olarak tanımlanmaktadır (Oktik, 2004: s. 14). Sosyal, kültürel ve biyolojik yönlerden birbirleriyle ilişkili bir süreci ifade eden yaşlılık ile ilgili çalışmalar; yaşlılığın başlangıcını, kronolojik yönüyle yapılan tanımlamalarda, Dünya Sağlık Örgütü; 65 yaş, Birleşmiş Milletler ise, 60 yaş, sınır olarak ele almaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlılık tanımlamasında üç dönem esas alınmaktadır.

65-74 yaş genç yaşlılık

75-84 yaş ileri yaşlılık

85+ çok ileri yaşlılık,

olarak adlandırılmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü,1999; Önal,2006: ss. 5-6). Ve 65 yaş üzeri, demografik açılardan, bağımsız konumdan bağımlı konuma geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir (DSÖ, 1999).

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler, yaşlılık başlangıcı olarak 60 yaşı kabul etmekte ve yaşlılık dönemlerini üç gruba ayırarak; (Döner,2006: s. 6)

60-69 yaş genç yaşlılık

70-79 yaş ileri yaşlılık

80+ yaş çok ileri yaşlılık

şeklinde kategorize etmektedir.

1.1. Demografik Değişimin Genel Çerçevesi

Genel olarak, ekonomik ve sosyal şartlar tarafından şekillenen demografik olaylar, dünyada üç aşamada değişim göstermektedir. *Birinci aşamada*, nüfus artış hızındaki yavaşlamayla beraber uygulanan politikalarla, nüfusun net yenilenme oranlarının artışa geçtiği görülmektedir. Bu durum, çoğunlukla olağanüstü durumlarda yaşanan gelişmeler karşısında ve bilhassa savaş dönemleri sonrasında ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik toparlanmanın sonucu olarak değerlendirilmektedir. *İkinci aşama* ise; nüfus artış hızının azalmaya başladığı süreci ifade etmektedir. Demografik geçiş sürecinin ikinci aşamasında yaşanan nüfus azalışı, genelde, nüfusun net yenilenme oranını korumaktadır. Bu dönemi takip eden demografik geçiş sürecinin *üçüncü aşamasında* ise, nüfus artışını sağlayan net yenilenme oranları belirgin bir şekilde düşmektedir (Johnson, Zimmerman, 1993: s. 28). Nüfusun yaşlanması olarak ifade edilen bu gelişim sürecinin temel belirleyicileri; doğum oranlarının azalması, yaşam süresinin artması ve göçlerdir. Azalan doğum oranları ve yaşam süresinin artması, nüfus yaşlanmasının temel belirleyici rolünü üstlenirken, göç unsuru yardımcı bir role sahip olmakla beraber, özellikle yaşlanma süreci hızlanmış olan ülkelerde, nüfusun değişiminde rol oynayan önemli bir etken niteliğini taşımaktadır (EC, 2005: s. 23). Doğum oranlarının azalması ve ortalama yaşam süresinin uzaması, ülke sınırları içinde gerçekleşen demografik süreçler iken, ülkelerin sahip oldukları kaynakların çoğu zaman dışında kalmasına rağmen, göç alan ve veren ülkeleri, ciddi olarak etkilemektedirler. Doğum oranlarının farklı olması, ortalama ömür değişimi

gibi verilerin yıllara göre hesaplanabilmesine karşılık, göçler için böyle bir durum söz konusu olamamaktadır. Ülkelerin karşılıklı etkileşimleri neticesinden ortaya çıkan göç olgusu, her dönem değişiklik gösterebilmektedir(UN, 2002: s. 5).

Demografik gelişmelerle ilgili olarak yapılan çalışmalarda, demografik belirleyiciler; yakın gelecekte, yaşlı bir dünyanın ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Tamirisa ve Faruqee'nin demografik geçiş süreci ile ilgili yapmış oldukları çalışmada; 1950-2050 yılları arası demografik geçiş dönemi olarak adlandırılmaktadır. Buna göre 1980'li yılların sonuna kadar yavaş da olsa artış gösteren doğum oranları, hızını kaybederek önce düşecek, sonra nüfus artış hızında duraklama aşamasına geçecektir. Ayrıca 1970 yılında artışa geçen yaşlı nüfusun bağımlılık oranları ise, 2050 yılında en üst seviyeye ulaşmış olacaktır. Bu süreçten sonra dünya yaşanan demografik geçişin tersine dönmesi ve nüfusta sabitlenmenin ortaya çıkması ile birlikte, farklı bir demografik gelişmenin yaşanacağı ifade edilmekte ve bu gelişmeye nüfusun yaşlanması denilmektedir (Tamirisa-Faruqee, 2006: s. 6).

1.2. Dünya'da Nüfusun Yaşlanma Süreci

Dünya nüfusu, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar olan süreçte sürekli artış içindedir. 1800'lü yıllarda yaklaşık 1 milyar olan dünya nüfusu, bilhassa geçen 50 yılda önemli ölçüde artış göstermiştir. 1950 yılında 2,5 milyar olan dünya nüfusu, 1970 yılında 3,7 milyar, 1990 yılında ise 5,3 milyara yükselmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise; nüfus, 7,4 milyardır (UN, 2015).

Dünya nüfusunun artışıyla nüfus piramidinin yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle yaşlı nüfusun piramit içindeki gelişimi, dünya nüfus artış eğiliminden daha farklı bir yol izlemektedir. Dünya nüfusu içinde yaşlı nüfusun payı, dünya nüfusunun artış ivmesinden daha yüksek bir hızla gelişim göstermektedir. Hızla gelişen ve yaygınlaşan teknolojik gelişmelerle beraber artan sosyal refah düzeyinin bir sonucu olarak, yaşlı nüfusun, hem yaşamla ilgili beklentileri yükselmiş hem de sağlık ve bakım hizmetlerindeki gelişmeler sonucunda, insanın yaşam süresinde artış olmuştur. Değişen bu sosyal ve ekonomik yapı, doğumdan beklenen yaşam süresinin artmasına neden olmakta ve yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranını yükseltmektedir. Diğer taraftan modernitenin sosyal yansıması olarak, özellikle, gelişmiş ülkelerde görülen doğurganlık hızındaki düşüş, yaşlı nüfus oranının daha da artmasına neden olmaktadır. Geçen 50 yıllık süre içerisinde yaşlı nüfus 3,2

kat artarken, toplam nüfusun bu dönemdeki artışı, 2,4 kat olarak gerçekleşmiştir (Deivitt-Thomas, 1996: s. 2).

Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişerek, o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların (60/65+) payının göreceli olarak artmasıdır. Dünyada yakın gelecekte nüfusun net yenilenme oranının çok altına düşecek olması ile 85 yaş üstü çok ileri yaşlı nüfusun artışa geçeceği beklenmektedir (Murat, 2000: s. 167). Bu bağlamda yapılan projeksiyonlara göre, 2015'te 125 milyon olan 80 yaş ve üstü ileri yaşlı nüfus sayısı, 2050'ye gelindiğinde yaklaşık olarak 3 kat artarak 435 milyona ulaşacaktır (UN, 2015: s. 2).

Yukarıda belirtilen gelişmelerle beraber yaşam beklentisindeki artış, bilhassa, küresel alanda yaşanan gelişmeleri de dikkate aldığımızda, önümüzdeki süreçte 65 yaş ve üstü nüfusun hızla artacağını göstermektedir. Artık dünya, eskiye nazaran daha yaşlı bir nüfus potansiyeline sahiptir. 21. yüzyıl başlarında dünya ortalaması 66 yıl olan doğumda yaşam beklentisinin, 2025'te 73 yıl olacağı tahmin edilmektedir. 1955'te 48 yaş olan bu ortalama göz önüne alındığında, oldukça büyük bir değişim anlamına gelmektedir (UN, 2009). Nüfusun yaşlanmasının yoğun olarak görüldüğü gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerine bakıldığında, bu ülkelerde ortalama yaşam süresinin 78 yıl olduğu görülmektedir. Bu durumda 2025'e gelindiğinde nüfus projeksiyonları açısından ortalama yaşam süresinin 80-81 yıl olacağı tahminleri yapılmaktadır (Weeks, 2002: s. 1114, Uğurlu, 2005: s. 3). Bu gelişmelerle beraber, 2015'te 60 yaş ve üzerinde olan nüfus sayısı 901 milyon iken, 2030'a gelindiğinde; 1,4 milyar, 2050'de ise yaklaşık 3 milyar civarında olması beklenmektedir (UN, 2015: s. 2). 20. yüzyılda, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının artmasına neden olan önemli etkilerden biri, yüzyılın ikinci yarısından itibaren hemen hemen tüm dünyada yaşanan doğurganlık hızının düşmesidir. Toplam doğurganlık hızının (TDH), 1950'lerde dünya ortalaması, kadın başına 5 canlı doğum olarak tahmin edilmekteyken, 2000'lere gelindiğinde, %2,8 canlı doğum olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem içerisinde, yüzyılın yarısında oldukça yüksek doğurganlık hızlarına sahip olan gelişmekte olan ülkelere TDH'deki düşüş, gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen nüfus projeksiyonları sonuçlarına göre, 1995-2000 arasında az gelişmiş ülkelere %5,4 olarak hesaplanan TDH 2045-2050 yılları arasında %2,5'in altına

ineceği, gelişmekte olan ülkelerde ise, %3,1'den %2,0'a düşeceği tahmin edilmektedir. Öte yandan halen yenilenme düzeyinin altında bir doğurganlık düzeyine sahip gelişmiş ülkelerde; doğurganlıkta bir artış beklenmekte ve TDH'nin aynı dönemler arasında %1,6'dan %1,9'a çıkacağı tahmin edilmektedir. Uzun yıllardır nüfusunun yaşlanmasıyla karşı karşıya olan sanayileşmiş ülkelerde, yaşlı merkezli yapılan çalışmalar ile bu nüfus grubunun; sağlık, sosyo-ekonomik ihtiyaçları ve beklentileri ile toplumun değişen sosyo-ekonomik yapısında birbirleriyle ilintili olarak önemli çalışmalar yapılmış ve sonuçlar gözlemlenmiştir. Bu çalışmalardan; Nüfusun yaşlanması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Bloom ve arkadaşları doğurganlık oranındaki azalmanın genç bağımlılık oranlarında azalmaya, ancak yaşlı bağımlılık oranında ise artışa neden olacağını ve bu noktada işgücüne katılımın düşeceğini ortaya koymuşlardır (Bloom,Canning,Fink,Finlay ,2009 : ss. 80-100).

Nüfusun yaşlanmasının bireylerin tasarruf davranışları ve sermaye piyasası üzerindeki etkisini inceleyen Boersch-Supan ve Winter Nüfusun yaşlanmasının, sosyal güvenlik sisteminde nesiller arası dayanışmanın daha yaygın olduğu, zayıf sermaye piyasası ve düşük sermaye performansına sahip olan Almanya, Fransa ve İtalya gibi ekonomilerin sermaye piyasaları üzerinde daha fazla etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Boersch- Supon , Winter , 2001: ss. 1-51). Sonuç olarak nüfusun yaşlanmasının Avrupa'nın makroekonomik dengesini ciddi olarak değiştirdiğini vurgulamışlardır. Cutler, Poterba, Sheiner ve Summers yapmış oldukları çalışmada nüfusun yaşlanması ile birlikte uzun vadede kişi başına düşen gelirden azalma yaşanacağını ortaya koymuşlardır (Cutler, Poterba, Sheiner, Summers ,1990 : ss. 2-60). Belçika'da nüfusun yaşlanmasının tüketim talebi üzerindeki etkisini araştıran Lefebvre; yaşlanmayla birlikte sağlık, barınma ve boş zaman harcamalarının arttığını; giyim, araç-gereç ve ulaşım harcamalarında ise azalma olduğu sonucuna ulaşmıştır (Lefebvre ,2006 : ss. 1-20).

Asıl problem, gelişmekte olan ülkeler açısından görülmektedir. Endüstrileşmiş ülkelerde toplum hem ekonomik hem de sosyal açıdan refaha ulaştıktan sonra nüfusun yaşlanması sorunu ortaya çıktığı için, bu ülkelerde gerekli değişikliklerin yapılandırılması ve yaşlı nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması, ülke ekonomilerinde önemli sorunlara neden olmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde

ise, henüz belirli bir refah düzeyine ulaşılmalıdır nüfusun yaşlanması problemi ile karşı karşıya kalınması endişe verici bir durumdur (DPT, 2007: ss. 5-6).

Dünya’da 1950’den 1975’e kadar geçen dönemde, toplam bağımlılık oranının artarak %65’ten %74’e çıktığı görülmektedir. Söz konusu yükselme, gelişmekte olan ülkelerde, çocuk nüfus oranındaki artıştan kaynaklanmıştır. Doğurganlığın belirgin biçimde gerilediği bölgelerde ise bağımlılık oranının düştüğü görülmektedir. Bu oranda ortaya çıkan gerileme, ekonomik olarak, bağımlı yaşlıların artışına rağmen meydana gelmiştir. Bu eğilimin, gelecek ilk çeyrek yüzyıla kadar devam edeceği ve 2025’te %53 düzeyinde olacağı tahmin edilmektedir. Ancak, 2050’ye gelindiğinde ise, yükselerek %58 olacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, daha gelişmiş ülkelerde, toplam bağımlılık oranındaki artışın daha erken başlayacağı düşünülmektedir. 2000’de % 48 olan bu oran, 2050’de ise %73 olacağı düşünülmektedir (UN, 2001; s. 45). Yaş bağımlılık oranı yalnızca ekonomik bağımlılığı ifade etmemektedir. Aynı zamanda nüfusun yaş yapısı hakkında da fikir vermektedir. Bir nüfusta yaş bağımlılık oranı ne kadar yüksek olursa, toplam nüfus içerisinde, çalışamaz yaştaki nüfusun da o kadar fazla olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır. Yaş bağımlılık oranının %100’den fazla çıkması, çalışamaz yaştaki nüfusun, çalışabilir yaştaki nüfustan fazla olduğu anlamına gelmektedir (Üner, Ergöçmen, 1999: s. 4). Birleşmiş Milletler’in 2015 tarihli raporunda, dünyadaki bağımlı nüfusu oluşturan çocuklar ile yaşlı nüfus arasındaki farkın 2030’da dengeleneceği (yaşlı nüfus; 1,4 milyar, genç nüfus; 1,3 milyar) ve 2050’ye gelindiğinde dünyada, toplam yaşlı bağımlı nüfusun 2 kattan daha fazla artacağı vurgulanmaktadır (UN, 2015: s. 2). Bu gelişmenin küresel boyuttaki önemli etkilerinden biri, hiç şüphesiz çalışabilir nüfus üzerinde ortaya çıkacak baskıdır. Bu baskı, yaşlı nüfusun üretkenlik kabiliyetini artıracak hükümet politikalarını daha şiddetli bir biçimde gündeme getirecektir (Tosun, 2002: ss. 2-3). Bu süreçte; nüfusun yaşlanması ve ilerleyen dönemde, nüfusta meydana gelecek daha hızlı düşüşün etkilerinin göç ile bertaraf edilebileceği yönünde görüşler ortaya konulurken karşı görüşte olanlar uzun vadede, bunun çözüm olmayacağını belirtmektedirler (Avramov, Cliquet 2003: ss. 4-5). Özellikle nüfusun yaşlanması, beraberinde henüz genç nüfus potansiyeline sahip gelişen ülkelerdeki gençler açısından dışarıya göç ön plana çıkartılırken, yaşlı nüfus ülke içinde iç göçün meydana gelmesine neden olmaktadır. Ülke içerisinde

istihdam imkânı bulamayan genç nüfus için yurtdışına göç etmek bir çare olarak düşünülürken, genellikle kentsel alanlarda yaşam pahalılığı başta olmak üzere, bazı sebeplerle yaşlı nüfus da iç göç yolu ile daha küçük yerleşim birimlerine doğru hareketlilik yaşamaktadır. Bu durum, göç olgusunun, hem yaşlanma ile ilgili ortaya çıkan bir süreç hem de yaşlı nüfusu etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, göç olgusu, özellikle yaşlanmanın yoğun olarak kendisini gösterdiği gelişmiş ülkeler açısından göç alma noktasında kendisini önemli biçimde ortaya çıkarmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in Dünya Nüfus Projeksiyonları Raporuna göre; 2005-2050 arasındaki dönem boyunca gelişmiş ülkelere göç eden uluslararası göçmen sayısının 103 milyon olacağı, aynı dönemde ölenlerin, doğanlardan 74 milyon fazla olmasından kaynaklanan eksikliğin, bu şekilde kapatılacağı tahmin edilmektedir (BM, 2007). Ancak yine de Birleşmiş Milletler tarafından, nüfusun yaşlanması karşısında göç, bir çözüm aracı olarak görülmemiştir. Çünkü göç eden nüfusun yaşı genelde göç edilen ülkedeki yaşayan nüfustan aşağı değildir. Tersine bir durumda dahi göç edenlerin yaş ortalamaları çok küçük olduğundan gidilen ülkelerin sosyo-ekonomik durumuna uyum sağlayacaklarından onların doğum oranları düşecektir. Bir başka deyişle sosyo-ekonomik, kültürel ve politik anlamda karmaşık sorunların yaşandığı göç olgusu da nüfusun yaşlanması karşısında bir çözüm aracı olarak düşünülmemelidir (Avramov, Cliquet, 2003: ss. 4-5).

Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının artmasında önemli olan faktörlerden biri de ölüm oranıdır. Ölüm oranının azalması, doğumdan beklenen yaşam süresinin artmasıyla doğrudan ilişkilidir. Yaşam koşullarının iyiye gitmesi, modern tıptaki gelişmelere paralel olarak, bulaşıcı hastalıklar veya tedavi edilemeyen hastalıklar nedeniyle meydana gelen ölümlerin belirgin şekilde azalması, doğumda beklenen yaşam süresinin artmasını sağlamıştır (Altan, 2006: s. 5; Seyhun, 2006: s. 267). Doğumda beklenen yaşam süresi, 1950-1955 arasında 47 yıl iken 2005-2010 arasında 69'a yükselmiştir. 2050'de ortalamanın 76 yıl olacağı tahmin edilmektedir (Başar, 2013: s. 60).

Nüfusun yaşlanması olgusuna gelişmişlik düzeyleri bağlamında yaklaşıldığında da çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı fazlayken, gelişmekte olan ülkelerde ise yaşlı nüfusun artış hızı daha fazladır. Geçen yarım yüzyıllık süreçte 60 yaş ve üzerinde olan insanların sayısında yıllık 8 milyon artış olmuştur. Bu artış gelişmekte olan

ülkelerde % 66 iken gelişmiş ülkelerde % 34'dür (UN, DESA, 2004: s. 49). Birleşmiş Milletler tarafından yapılan projeksiyonlara göre gelecek 15 yılda 60 yaş ve üzeri insan sayısının en hızlı artış göstereceği bölge Güney Amerika'dır. Yaşlı nüfusun %71 gibi bir oranda artış göstereceği düşünülen Güney Amerika'yı sırasıyla, %66 ile Asya Bölgesi, %64 ile Afrika, %47 ile Okyanusya, %41 ile Amerika ve son olarak %23 ile Avrupa takip edecektir (UN, 2015: s. 2).

Nüfusun Yaşlanma olgusunun kentsel alan ve kırsal alanla olan ilişkisine bakıldığında da çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre kentsel alanlarda kırsal alanlara göre nüfusun yaşlanmasına ilişkin artış daha hızlıdır. 2000-2015 dönemini kapsayan araştırmaya göre yaşlı nüfusa ilişkin artış kentsel alanlarda yaklaşık olarak %68 düzeyinde gerçekleşirken bu oran kırsal alanlarda %25 düzeyinde kalmıştır. Kent kır ayrımına yaşlı nüfusun yaş yapısı itibariyle durumunu da ekleyerek incelediğimizde, 2015'de 60 yaş ve üzeri nüfusun yaklaşık olarak %58'i kentlerde yaşarken,%42'si kırsal alanda yaşamaktadır. Buna karşın 80 yaş ve üzeri ileri yaşlı nüfus olarak adlandırılan kesime baktığımızda ise, bu kesimin yaklaşık olarak %63'ü kırsal alanda yaşamaktadır (UN, 2015: s. 2).

Yaşlı nüfusun; cinsiyete göre dağılımında da dikkat çekici gelişmeler olduğu görülmektedir. Dünya genelinde yaşlı nüfus içinde kadınların oranı giderek artmaktadır. Doğan bebekler içinde kadın cinsiyet oranının daha yüksek olması ve kadınların doğumda beklenen yaşam sürelerinin erkeklere nazaran daha uzun olması gibi nedenler (2015 verilerine göre kadınların ortalama yaşam süreleri erkeklere göre yaklaşık olarak 4.5 yıl daha fazladır), kadın nüfus oranının giderek artmasına neden olabilecektir. Bu durumda yaşlı kadınların sayısı erkeklerin sayısını geçmektedir. Kadınların erkeklere nazaran daha uzun yaşamaları, özellikle dul kalmalarını takip eden dönemde ekonomik sıkıntı içerisine girmelerine ve yoksullukla karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir. Genel anlamı ile başta ekonomik sorunlar olmak üzere çözüm arayışları amacıyla politika tespiti ve sosyal politika uygulamalarında makro düzeyde sorunların ortaya çıkmakta olduğu üzerinde durulmaktadır (Hiqichi, 1996: s. 141). Küresel düzeyde günümüzde 60 yaş ve üzeri nüfusta her 100 kadına karşılık 83 erkek bulunmaktadır. Geçmişteki trend devam ettiği takdirde bu yaş grubunda her yüz kadına karşılık 86 yaşlı erkek olacaktır (UN, 2009: s. 26).

Ekonomik anlamda aktif olan nüfusun bakmakla yükümlü olduğu nüfus, bağımlı nüfus olarak adlandırılmaktadır ve bağımlılık oranı, bağımlı nüfusun ekonomik olarak aktif olan nüfusa oranı olarak ifade edilmektedir. Bağımlı nüfus, çocuk bağımlılığı ve yaşlı bağımlılığı olmak üzere iki kategoride ele alınmaktadır (Başar, 2013: ss. 91-92). Toplam bağımlılık oranı genellikle potansiyel sosyal yardım ihtiyacının ölçülmesi amacıyla kullanılmaktadır. 15 yaş ve altı yaştaki çocuk nüfusu ve 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun çalışmadığı varsayıldığında, bu nüfusa 15-64 yaş aralığındaki nüfusun doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağladığı varsayılmaktadır (Kinsella, Gist, 1995: s. 2). Küresel alanda, gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösteren bağımlılık oranları, genel olarak 1950’de %65 iken, 1975’e gelindiğinde %74’e çıkmıştır. 2009 itibarıyla %53’e ulaşan bağımlılık oranı gelecek projeksiyonlara göre 2025’te %52’ye 2050’de ise %56’ya ulaşacaktır (UN, DESA, 2004: s. 18).

Toplam bağımlılık oranının düzeyinde etkileyici bir değişimin olabileceği öngörülmektedir. Bugün için genç nüfus dünyadaki toplam bağımlı nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 2050’ye gelindiğinde yaşlı bağımlı nüfusun toplam bağımlılık oranının % 45’ini oluşturacağı beklenmektedir (UN, DESA, 2004: s. 19).

Yaş bağımlılık oranı yalnızca ekonomik bağımlılık olarak ele alınmamalıdır. Aynı zamanda nüfusun yaş yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Dolayısıyla bu oran ne kadar yüksek çıkarsa, toplam nüfus içerisinde çalışamaz nitelikteki yaşlı nüfusun o derecede fazla olduğu anlamı çıkmaktadır.

1950’de % 71 olan bağımlılık oranı en yüksek seviyesine İkinci Dünya Savaşı sonrası artan doğurganlık oranı sebebiyle 1960-1970 arasında ulaşmış ve %80’in üzerine çıkmıştır.

1970 sonrası dönemde düşen yaş bağımlılık oranı %55,8’e gerilemiştir. Cinsiyet farklılığı açısından kadınlarda bağımlılık oranı erkeklerden daha yüksektir. Toplam yaş bağımlılık oranı içerisinde genç nüfusun fazla olması, bağımlı nüfusun daha çok genç nüfus içerisinde olduğunu göstermektedir. Bağımlı olan nüfusun çoğunluğunun genç yaş grubunda olması nedeniyle önümüzdeki dönemde kısa vadede çalışabilir nüfus konusunda sıkıntı yaşanmayacak olmasına karşılık uzun vadede bu nüfusun yaşlanması, yaşlanan toplumlarda olduğu gibi önemli bir sorun alanı oluşturacaktır. 2000’de %55,8 olan bağımlılık oranının 2025 yılında %46’ya düşeceği öngörülmektedir. (UN, DESA, 2004: s. 239).

Her 65 yaş ve üzerindeki insan için 15-64 yaş aralığında çalışan insan sayısını ifade eden potansiyel destek oranı , tüm dünyada azalma eğilimindedir. 1950-2009 yılları arasında %12'den %9'a düşmüştür. Genç nüfusun azalması ve bağımlı nüfusun artmasına paralel olarak 2050 yılına kadar bu oranın %4'e düşmesi beklenmektedir (UN, DESA; 2004: s. 10).

Bu noktaya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Dünya, bugün nüfusunun boyutlarında ve yapısında derin etkiler yaratan ve bu süreçte devam edecek olan, derin bir demografik değişim sürecinin ortasında bulunmaktadır. 19. yüzyıl sonlarına kadar dünyada nüfus artış hızının yavaş, nüfusun, yaş grupları itibariyle büyük değişim göstermediği, stabil bir yapı içerisinde olduğu, nüfus artış hızının yavaş ve yaşlı nüfus sayısının toplam nüfus içinde nispeten düşük olduğu bir demografik yapı görüntüsü vermekte idi. Ancak 20. yüzyıldan itibaren düşen doğum oranları ve artan yaşam beklentilerinin sonucu olarak toplumların yaşlandığı görülmektedir. Bu eğilimin devam etmesi ile Birleşmiş Milletler 2050 yılına kadar yapmış olduğu nüfus projeksiyonlarında; doğurganlık oranlarının, düşük doğurganlık oranlarına sahip ülkelerde çok düşük seviyede artacağını, bunun dışındaki ülkelerde ise düşmeye devam edeceğini, yaşam beklentisinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde artacağını öngörmektedir. Öngörülen bu sürecin devam etmesi, demografik değişimin hızı ve ilerleyen zamanla beraber yaşlanmanın evrensel bir konu durumuna geleceği ve yaşlanan nüfusun, ekonomik ve sosyal açıdan derin etkiler yaratacağı şüphesizdir. Bu etkinin sonuçları, kendilerini gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede gösterecektir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin mevcut nüfus potansiyellerinin de yakın bir gelecekte yaşlı bir nüfus yapısına dönüşeceği de görülmektedir.

2. Nüfusun Yaşlanması ve İşgücü Piyasaları

Bir ülkede halkın refah seviyesi, ekonominin üretken kapasitesine ait çalışmalar ve gelecekte ortaya çıkacak / çıkması muhtemel ihtiyaçları ile bu ihtiyaçlara ait özelliklerin belirlenmesinde, nüfusun yapısı ve bu yapıya ait özelliklerin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. İnsan ömrünün uzaması ve bunun bir sonucu olarak toplumda yaşlı nüfus oranının artması neticesinde yaşlılık ve yaşlı sorunları günümüzde çok fazla önem kazanmaktadır. Demografik eğilimler, bir taraftan işgücünün yaşlanmasına ve çalışma çağındaki nüfusun azalmasına yol açarken, diğer taraftan sosyal güvenlik

sistemlerinin de geleceğini tehlikeye sokmaktadır. İnsanların daha uzun süre çalışma hayatında kalması, sosyal dışlanmanın önlenmesi, yüksek verimlilik değişime uyum sağlamak, insan kaynakları, büyüme, istihdam ve sosyal bütünleşme gibi süreçlerin önemi daha da artmaktadır. Başka bir ifadeyle; yaşlanmanın dünyada izlediği seyir ve yaşanan gelişmelerin sonuçları, yaşlanmanın basit bir süreç olmadığını, ekonomik ve sosyal birçok yönünün olduğunu göstermektedir.

Yaşlı nüfus, belirli bir yaşa ulaşması nedeniyle, ekonomik faaliyetlerin dışında kalan veya işgücüne katılmaları sınırlı olan gruplardan birisini (diğer gruplar; gençler, kadınlar, engelliler vb.) oluşturmaktadır. Nüfusta meydana gelen yaşlanmanın etkileri arz, talep, istihdam, işsizlik olgularını doğrudan etkilerken beraberinde dolaylı sonuçlara da yol açmaktadır. Bu etkiler, yaşlanma, ürün talebinin yapısı ve iş akış süreçlerinde piyasayı etkileyerek, işgücü piyasalarında ortaya çıkacak değişime zemin hazırlamaktadır.

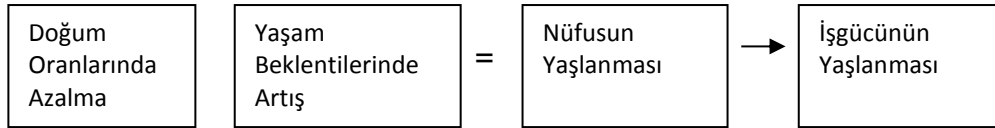
Öncelikle nüfusun yaşlanmasının üretkenlik üzerindeki etkisi hakkında ortaya konulan yaklaşımlara değinmekte yarar bulunmaktadır.

İlerleyen yaş ile beraber unutkanlığın arttığı düşüncesi, aktif nüfusun yaşlanmasının ortalama üretkenlik üzerinde olumsuzluk yaratacağı düşüncesini de beraberinde getirmiştir (Metin, 2016: ss. 21-23).

Birinci görüş; ilerleyen yaşa bağlı olarak üretkenliğin azalacağıdır. Ortalama üretkenlikteki genel azalma, nesillerin doğurduğu bir etkiden kaynaklanmaktadır. Her nesil bir öncekinden daha iyi bir eğitime tabi tutulduğundan, çalışma hayatları boyunca bir önceki nesle göre daha yüksek bir üretkenlik düzeyi yakalayacaktır. Bu durumda yaşlanmanın üretkenliğe olumsuz bir etkisi olacaktır. Çünkü yaşlanma, işgücü piyasasına yeni giren gençlerin yaşlı neslin yerini alma sürecini yavaşlatacaktır. Ancak bu görüş karşısında yer alan diğer bir görüş ise; üretkenliğin öğrenim ve tecrübe kazanma yoluyla, 50'li yaşlara kadar artış kaydettiğini, bu noktadan sonra yaşlanmayla beraber azaldığını, ancak, bu azalmaya rağmen, ortalama üretkenlik düzeyinde önemli bir değişimin olmayacağını belirtmektedir (Marshall, Mueller, 2002).

Ancak her ne olursa olsun, günümüzde demografik eğilimler ve bunun potansiyel sosyo-ekonomik etkilerinin ortaya konulmasının yanında, yaşlı nüfusun çalışma çabasının önündeki engelleri ortadan kaldırmaya çalışarak, etkin bir yaşam boyu öğrenmeyi teşvik edecek kaynakların sağlanması ve politikaların uygulanması büyük önem taşımaktadır. Günümüzde nüfusu yaşlanmış olan ülkelerin karşılaşmakta oldukları sıkıntılar göz önüne alındığında özellikle demografik fırsat aralığı bulunan ülkelerin bu süreci değerlendirerek, gelecekte yaşlı çalışanların istihdam seviyelerinin artırılması hayati bir önem taşımaktadır.

Nüfusun yaşlanması ile işgücü piyasalarında ortaya çıkacak temel değişim aşağıdaki şekil yardımı ile gösterilmiştir (Jalette, P; Villeneuve D.).

Kaynak: Jalette P.; Villeneuve D.: Workplace Gazette, pp. 61, Vol. 6, No. 1, “Taking Action on the Action of the Labour Force” Labour Management Concensus in Quebec www.crimt.org.

Yukarıda da görüldüğü üzere nüfusun yaşlanması, işgücü piyasalarında işgücünün yaşlanması sonucunu ortaya çıkaracaktır. Bu süreçte en belirgin etki, işgücünün ekonomik performansında gelişecektir. Özellikle 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfustaki oranı artacağından, bağımlılık oranlarının artmasına neden olarak işgücü piyasalarını olumsuz etkileyecektir. Yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı artarken, genç işgücü sayısının azalması ile birlikte bu sürecin ekonomik ve sosyal performansa etkilerinin düşünülmesi gerekmektedir. Mevcut demografik eğilimlerin devam etmesi halinde, yaşlı işgücünün artışı karşısında azalan istihdam oranlarının yaşlı nüfusu hangi sosyo-ekonomik etkilere maruz bırakacağı, işgücü piyasasındaki dalgalanmaları, sosyal korumanın ulaşılabilirliği, eğitim, sağlık, enformal sektör, iş hukuku uygulamaları vb. süreçlerin ne olabileceği temel sorun alanlarını oluşturmaktadır.

Nüfusun yaşlanması ile beraber, yaşlı çalışanların işgücü arzını artırmaları ve işverenlerin de yaşlı işgücünü talep etmelerinin sağlanması için, işgücü piyasalarının tüm yaş grupları için yeniden

düzenlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle nüfusu yaşlanmış ve bununla ilgili sorunlar yaşanmakta olan ülkelerde, yaşlı çalışanların işgücü arzını artırmak için öncelikle sağlık, eğitim ve yaşam boyu öğrenme stratejilerinin mikro ve makro boyutta ön plana çıkarılması yönünde çalışmalar sürmektedir (Hoj, Toly, 2005: s. 4). Bunun yanında, daha sağlıklı ve güvenli koşulların yaşlı çalışanlara sunulması ve bu durumun sürekliliğinin uzun dönemde korunması, yaşlı işgücünü potansiyel olarak değerlendirilebilir durumda tutmaktadır. Bunlara ilaveten yaşlı çalışanların işlerini kaybetmeleri halinde yeniden iş bulmaları çok zor olduğu için, yaşlı istihdamını destekleyici ve yaş ayrımcılığını önleyici yasal düzenlemeler yapılmaktadır (Hutchens, 2001: ss. 6-7). Böylece yaşlı işgücü arzında artış sağlanabileceği gibi, eğitim ve sağlık politikalarının iyileştirilmesinin istihdam üzerinde makroekonomik düzenlemelerle birlikte yaşlı işgücü talebinde artış olabileceği beklenmektedir. Yaşlı işgücü artışı ile beraber, yaşlı işgücü istihdamının artırılması yönünde, yaşlı kadınların işgücüne katılımlarının artırılması, bunun söylenebilmesi için ayrımcılıkla mücadele edilmesi, yaşlı çalışanlar için aktif istihdam tedbirlerinin geliştirilmesi, yaşlı ve özürlü bireylere rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanarak istihdama katılmalarının desteklenmesi çalışmaları da gündeme alınmaktadır (Brooks, 2003: ss. 210-218). Yaşlı işgücü arzını artırmak ve istihdama dâhil etmek amacıyla özellikle Avrupa'da tartışılan tedbirler içerisinde; başta kısa çalışma olmak üzere, yaşlıların esnek çalışma biçimleri içinde yer almaları, tam süreli çalışanlara sağlanan ücret dışı yararların esnek çalışma biçimleri ile çalışmakta olan yaşlılara da sağlanması (Bloom, Canning – Sevilla, 2003: ss. 3-10), 65 yaş ve üzeri çalışanların sağlık politikaları kapsamında, bu yaş grubunda çalışanları istihdam eden işverenlere teşvik sağlanarak kapsama alınması (Bongaarts, 2002: 422- s. 425), yaşlı çalışanları istihdam eden işverenlere, istihdam vergilerinde indirim uygulanması (Weller, 2004: s. 19) gibi tedbirler üzerinde de durulmaktadır.

Nüfusun yaşlanması ile işsizlik arasındaki ilişkiye bakıldığında, işsizliğin, genç çalışanlar ile yaşlı çalışanlar üzerindeki etkileri farklılık göstermektedir. Bu noktada en belirgin özellik ise, yaşlı çalışanların işsizlik durumunun ortaya çıkması halinde, gençlere göre iş bulma sürelerinin daha uzun olmasıdır. Hatta işsiz kalınan süre içerisinde iş arayan yaşlıların çok azı yeni bir iş bulabilmektedir. Gençlerin iş değiştirme oranı yaşlılara nazaran daha yüksektir. Yaşlılar iş değiştirme konusunda daha

stabil hareket etmektedirler. Çünkü yaşlı çalışanlar açısından yeni işlere ulaşmak daha zor olduğu gibi, gelişen ve sürekli değişen teknolojik şartlara uyum göstermekte de zorlanmaktadırlar. Özellikle yeniden istihdam edilecek yaşlı çalışanlardan talep edilen bilgi ve becerilerin sürekli değişmesi, yaşlı çalışanların işsiz kalmasına neden olduğu gibi, iş arama sürelerinin de uzamasına neden olmaktadır (Kinsella, Philips, 2005: s. 32). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2004 yılında yayınladığı küresel istihdam eğilimleri raporunda; Avrupa'da, yaşlı nüfus ile göç olgusu arasındaki ilişkiye ait veriler ile ortaya koyduğu tablo, Avrupa'da yaşanmakta olan bir çelişkiyi ortaya koymuştur. Rapor 'da, önümüzdeki dönemde, Avrupa'nın yaşlanan nüfusu nedeniyle göç alacak olması, bu bölgenin kendi nüfus potansiyeli içinde olan genç işgücü açısından değerlendirilerek, istihdam imkanları ile Avrupa'nın mevcut genç işgücü potansiyelinin örtüşmediği belirtilmektedir (ILO, 2004: ss. 1-2). Hiç şüphesiz ki bu durum, Avrupa'daki işsizlik problemini daha farklı bir platforma taşımaktadır (ILO, 2016: ss. 6-7). Çünkü yaşlı çalışanların içinde bulunduğu koşullar yanında, genç işsizliği de ciddi bir sorun olmakta, çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da genel işsizlik oranı içerisinde en yüksek işsizlik oranı, dünya genelinde olduğu gibi, genç nüfus arasında yaşanmaktadır. Bunun yanında demografik geçiş sürecini tamamlamak üzere olan, nüfusunun büyük kısmı yaşlılardan oluşan Avrupa'da genç işsizliğinin de artması dikkat çekicidir. Genel olarak bu durumun ekonomik dengesizliklerden ortaya çıktığı yönünde görüşler belirtilse de, bu sorunla ilgili net bir ifadenin olmadığı görülmektedir (Auer, Fortune, 2000: ss. 6-7).

1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde oluşturulan, Mart 2000'de yapılan Lizbon Zirvesi'nde gözden geçirilerek; sürdürülebilir büyüme, istihdamın niceliksel ve niteliksel olarak iyileştirilmesi konusuna güçlü vurgu yapılan Avrupa İstihdam Stratejisi'ne, daha önce belirlenmiş olan hedeflere ilave olarak; Mart 2001'de yapılan Stockholm Zirvesi ile yaşlı çalışanların istihdam oranının 2010 yılına kadar % 50'ye ulaştırılması hedefinin de konması; demografik değişim süreci ile sosyo-ekonomik süreci uyumlulaştırmak çabası olarak değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Nüfus yapısı, ülkelerin ekonomik ve sosyal politikalarının önemli bir belirleyicisidir. Nüfus yapısında yaşanan değişimler, ülke ekonomisinin arz-talep yapısını, kamu gelirlerini, harcamalarını,

tüketim ve tasarrufları ve yatırımlarını etkilemektedir. Dolayısıyla bir ülkenin değişen nüfus yapısının çeşitli yönlerden değerlendirilerek, ülkenin gelecek dönemde ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarını belirlemek ve bu yönde politikalar geliştirmek durumundadır.

Nüfus yapısı sosyo-ekonomik yapıyı şekillendirdiği gibi, sosyo-ekonomik gelişmeler de nüfus yapısını belirli bir gecikme ile şekillendirmektedir. Demografik geçiş teorisi ile açıklanan bu durum, toplumların sanayileşme ile değişen yaşam tarzlarının demografik davranışları etkilediği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Teoriye göre sanayileşme ile birlikte nüfus giderek yaşlanmaktadır. Avrupa ülkelerinin yaşadıkları tecrübelerden hareket edilerek geliştirilen teori nüfus yapısında ortaya çıkan değişimler itibariyle safhalara ayırarak izah etmektedir.

Sanayileşmeyle beraber toplum nüfus içinde yaşlı nüfusun zamanla ağırlığının artması biçiminde açıklanabilecek yaşlı nüfus, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları bir özellik gibi görülmektedir. Ancak sanayileşmenin bir süreç olması gibi, nüfus yapısındaki değişimde yaşam tarzlarındaki değişimin bir miktar gecikme ile doğum, ölüm oranlarına ve ortalama yaşam beklentilerine yansması bir zaman almaktadır. Bu sürecin sonunda nüfusun istikrarlı bir yapıya kavuşması sonucu yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı artmaktadır. Nüfusun yaşlanması bu süreci tamamlamış ya da tamamlamak üzere olan gelişmiş ülkelerde belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak bu ülkelerin yaşamış oldukları süreci geliştirmekte olan ülkeler daha hızlı yaşamaktadırlar. Doğal olarak yaşlanan nüfus karşısında kaynak sağlamak, ulusal ve uluslararası gelişim süreçlerine göre politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bu şekilde yaşlanmaya ilişkin ekonomik maliyetler belirli bir sistem içerisinde düzenlendiği gibi, işgücü piyasası politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunabileceklerdir.

Sonuç olarak, bu çerçevede çalışma, demografik gelişmeleri ve projeksiyonları temel alarak, makro düzeyde ekonomik hayatta ortaya çıkan/çıkabilecek durumları, bu süreçlerin yaşandığı/yaşanmakta olan ülkelerdeki değişimler, sorunlar ve tartışmalara da yer vermek suretiyle analiz yapmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- ALTAN, Ö.Z.; Sosyal Politika, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2006.
- AUER, P., FORTUNY, M.; "Ageing of the Labour Force in OECD Countries: Economic and Social Consequences, International Labour Office, Geneva, 2000.
- AVRAMOV, D., CLIQUET, R. (t.y.) Integrated Policy on Gender Relations, Ageing and Migration in Europe, Lessons from the Network of Integrated European Population Studies (NIEPS) was found by the European Commission, 2003.
- BAŞAR, E; "Demografiye Giriş", Ankara: Gazi Kitabevi, 2013.
- BİLGİNER, B., TUNCER, A., APERİ, E.; "Adana Huzurevi ve Yenibaraj Sağlık Ocağı Bölgesindeki 65 Yaş ve Üzeri Yaşlıların Demografik Özellikleri, V. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Bildiri Kitabı, İstanbul, 1996.
- BLOOM, D.E.; CANNING, SEVILLA, J.; "The Demographic Dividend A New Perspective on the Economic Consequences of Population Change", Sonta Monica. RAND, 2003.
- BM "Dünya Nüfus Projeksiyonları: 2006", 2007. www.un.org.
- BONGAARTS, J.; "The End of the Fertility Transition in the Developed World", Population and Development Review 28, 2002.
- BROOKS, R.; Population Aging and Global Capital Flows in a Parallel Universe, IMF Staff Papers, Vol 50, No 2, 2003.
- Bloom, D. E., CANNING, D., FINK, G., FINLAY, J.E ; Fertility, Female Laborforce Participation and the Economic Dividend ", *Journal of Economic Growth*, 14, 2009
- BOERSCH- SUPAN H. AXEL. - WINTER, K. JOACHIM, "Population Aging, Savings Behavior and Capital Markets", *NBER Working Paper Series*, No: 8561, October-2001
- COULMAS, FLORIAN; Population Decline and Ageing in Japan-The Social Consequences, Routledge, London and New York, 2007.
- CUTLER, M. DAVID – POTERBA, M. JAMES - SHEİNER, M. LOUISE. VE SUMMERS, H. LAWRENCE , "An Aging Society: Opportunity or Challenge", *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 1990

- DEIVITT, Mc, THOMAS, M., (US Bureau of the Cencus Report WP/96) “World Population Profile: 1996”, U.S. Government Printing Office, Washington DC, 3, 1996.
- DÖNER, B., Demografik Dönüşüm ve Bakım Hizmetleri, 2006.
- DPT (2007), Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No. DPT. 2741.
- Dünya Sağlık Örgütü; dibd.saglik.gov.tr/yayinlar, 1999. (Erişim Tarihi: 25.04.1999).
- EC; “Communication from the Commission Green Paper”, Confronting Demographic Change: A New Solidarity between the Generations (COM 2005), Frizel Brussels, 2005.
- HIGUICHI, K.; “Women in an ageing society”, In Added Years of Life in Asia: Current Situation and Future Challenges”, Asian Population Studies Series, Bangkok: Economic Commission for Asia and the Pasific, 1996.
- HOJ, J., TOLY, S.; The Labour Market Impact of Rapid Ageing of Government Employees: Some Illustrative Scenarios. OECD. Economic Department. Çalışma Tebliği. No: 441.
- HUTCHENS, R.M.; “Employer Survey, Employer Policies, and Future Demand for Older Workers, Prepared for a Roundtable on the Demand for Older Workers, Sponsored by the Retirement Research Consortium, The Brookings Institution, March, 2001.
- ILO; Global Employment Trends, ILO Publishing, 2004.
- ILO ; World Employment and Social Outlook 2016: Trends for youth, Geneva: ILO, 2016
- İÇLİ, GÖNÜL; “Huzurevinde Kalan Yaşlılar Üzerine Bir Araştırma”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Sosyoloji Derneği, Türkiye, 2004.
- JALETTE P.; VILLENVEUE D.: Workplace Gazette, pp. 61, Vol. 6, No. 1, “Taking Action on the Action of the Labour Force” Labour Management Concensus in Quebec www.crimt.org.
- JOHNSON, P., C. E. ZIMMERMAN; “Labor Markets in an Ageing Europe”, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- KINSELLA, K., GIST, Y.J.; “Older Workers, Retirement and Pensions: A Comperative International Chartbook”, United States Bureau of the Cencus, Washington D.C., 1995.

- KINSELLA, K., PHILIPS, D.D.; "Global Ageing: The Challenge of Success", Population Bureau, Population Bulletin, Vol. 60, No: 1, 2005.
- KONAK, A., ÇİĞDEM, Y.; "Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2005, C. 29, No. 1.
- LEFEBVRE, MATHIEU, "Population Ageing and Consumption Demand in Belgium", *CREPP-University of Liege*, 2006
- MARSHALL, VW., MUELLER, M.; Rethinking Social Policy for an Aging Workforce Society: Insights from the Lifecourse Perspective Discussion Paper, No: W/18, Ottawa-Canadian Policy Networks: www.cpm.org (2002).
- METİN, BANU; Dünyada ve Türkiyede Yaşlanma Sorunu, Yaşlanan Toplum ev Aktif Yaşlanma, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti. Ankara-2016
- MURAT, S.; Bütünleşme Sürecinde Türkiye ve AB'nin Karşılaştırmalı Sosyal Yapısı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- OKTİK, N.; Huzurevinde Yaşam ve Yaşam Kalitesi, Muğla Örneği, Muğla Üniversitesi Yayını, Muğla, 2004.
- ÖNAL, A.E.; Geratoloji Demografik Özellikler Epidemiyolojik Ölçütler, İstanbul Tıp Fakültesi, HSADD, 2006.
- SEYHUN, ÖMER K.; "AB'ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansıması, TCMB Uzmanlık Tezi, TCMB Dış İlişkiler Gen. Md. Yayınları, Ankara, 2006.
- SEYYAR, A.; Sosyal Siyaset Terimleri, Ansiklopedik Sözlük, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2002.
- TAMIRISA, N.T., H. FORUGEE; Macroeconomic Effects and Policy Challenges of Population Agering, IMF Working Paper, 2006.
- TOSUN, M.S.; Global Aging and Migration; A Political Economy Perspective College of Business and Economics, West Virginia University, 2002.

- TUFAN, İSMAIL; Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- TÜİK, 2007 Yılı İşgücü İstatistikleri, 2007.
- UĞURLU, M., BURYAN, T., ÇAKIR, B., KAPLAN, Y., EKŞİ, A., SOYLU, M.; Yaşlılık ve Beslenme, Burgaz Matbaası, Ankara, 2005.
- UN, DESA; World Population to 2300, ST/ESA/SER.A/236, New-York, 2004.
- UN, World Population Ageing, 2009, ESA/P/WP/212/ December 2009, New- York.
- UN; International Plan of Action of Agening, Madrid, 2002.
- UN; World Population Ageing, 2015, http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf (Erişim Tarihi: 25.11.2016).
- ÜNER, S., ERGÖÇMEN B; Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1999, Ankara: H. Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc., 1999.
- VANDERBERGHE, V., WALTENBERG; Ageing Workforce, Productivity and Labour Costs of Belgian Firms, IRES-UCL Discussion Paper, 2010.
- WALKER, ALAN; Combating Age Barriers in Employment, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 1997.
- WEEKS, JOHN R.; "Population Ageing", Encyclopedia of Aging, (Vol: 3), Eds. Ekert, Tomphson and Gale, USA, 2002.
- WELLER, S.; "Non-Regulatory Impediments to the Labour Market Participation of Mature Workers", School of Antropology, Geography and Environmental Studies, University of Melbourne, Victoria, 2004.
- WHITTAKER, J.M.; "Issues in Aging: Unemployment and Older Workers", Congressional Research Service the Library of Congress, 2005.